

Leo Trotskij: Mot kapitalism eller socialism¹

25 april 1930

Liberala och mensjevikiska perspektiv

Den ryska liberalismen har inte blivit så mycket listigare av årtal av emigration, och ser i de nya ekonomiska formerna, särskilt kollektiviseringen, en återgång till livegenskap. Helt nyligen rasade Struve² någonstans att Ryssland har återvänt till 1700-talet, men utan Gud. Även om detta omdöme vore sant så skulle revolutionen ändå ha varit berättigad. Under de tidigare härskande klassernas upplysta ledning gjorde inte bondeekonomin några märkbara framsteg mellan 1700- och 1900-talet, så även om det verkligen har skett en återgång var det inte långt att gå. Och att bönderna befriades från Gud betydde åtminstone att de befriades från ett allvarligt hinder. Tyvärr var Gud ett nödvändigt inslag i 1600-talets bondeinventarier, och bildade en jordbruksmässig treenighet med plogen, skäran och den eländiga hästkraken. Vi kan bara göra oss av med dem genom att använda maskiner och elektricitet. Detta problem återstår fortfarande att lösa – men det kommer att ske.

Liberalismen låtsas inte se de enorma ekonomiska framsteg som den sovjetiska regimen leder till, dvs. de empiriska bevisen för socialismens oöverskådliga fördelar. De besuttna klassernas ekonomer förbigår helt enkelt med tystnad den industriella utvecklingstakten, som saknar motstycke i världshistorien. När det gäller borgarklassens mensjevikiska språkrör förklarar de dem med en extraordinär ”utsugning av bönderna”. De underlåter att förklara varför till exempel den brittiska exploateringen av de indiska bönderna aldrig gjorde att vare sig Indien eller Storbritannien uppnådde en industriell takt som kommer i närheten av den som har uppnåtts under sovjetsystemet. Och varför frågar de inte om den takt som uppnåddes i Indien under MacDonald, som låter skjuta ned indiska arbetare och bönder för att de vill leva i självständighet? Jag tvivlar på att sådana ”frågor till ministern” är öppna för de människor som MacDonald och Müller samtalar med.

De liberala mensjevikernas hänvisningar till livegenskapen och Araktjejevs system³ är reaktionens klassiska argument mot alla innovationer på den historiska utvecklingens väg. Den filosofiska formeln för denna typ av ”återvändande” till det förflutna levererades för länge sedan av gamle Hegel i hans ”triad” av tes, antites och syntes. De klasser som är intresserade av att upprätthålla *antitesen* (dvs. kapitalismen) kommer alltid att drivas till att i varje steg av *syntesen* (dvs. socialismen) helt enkelt upptäcka en återgång till tesen (dvs. livegenskapen). De filosofer och ekonomer som åkte med i bodeln Galliffets bagagetåg anklagade Pariskommunen⁴ för en reaktionär strävan att leda det moderna samhället tillbaka till de medeltida kommunerna. Om detta ämne skrev Marx: ”Det är nya historiska skapelsers

¹ ”Mot kapitalism eller socialism?” *Biulleten Oppozitsii*, nr 11, maj 1930.

² *Peter B. Struve* (1870-1944), en rysk liberal ekonom, var i början av 1900-talet en av ledarna för de ”legala marxisterna”, vars främsta mål var att införa en västerländsk kapitalistisk utveckling i Ryssland. Efter 1905 anslöt han sig till de högerinriktade kadetterna och efter 1917 till de vitgardistiska styrkorna.

³ *Aleksej A. Araktjejev* (1769-1834), rysk general och politisk rådgivare till tsar Alexander I, utnämndes till krigsminister 1806.

⁴ Pariskommunen var den första arbetarregeringen. Den satt vid makten från den 18 mars till den 28 maj 1871, då den störtades av den franska kapitalismens militära styrkor med hjälp av den tyska kapitalismen. Gaston Galliffet (1830-1909) var beryktad för den grymhet med vilken han slaktade kommunarderna och deras familjer efter att de hade kapitulerat.

vanliga öde att falskeligen bli betraktade som motstycken till äldre former av samhällslivet, vilka överlevt sig själva och vilka de förra i någon mån liknar." (*Pariskommunen*). Den samtida borgerliga kritiken har inte hittat på något nytt. Var skulle den i så fall ha hittat det? Den ryska liberalismens och den ryska "demokratins" "ideologi" är inget annat än ett plagiat, dessutom förtvivlat försenat. Det var inte utan anledning som samme Struve för 32 år sedan skrev: "Ju längre österut, desto mer avskyvärd och svag blir borgarklassen." Historien har lagt till "och dess demokrati".

Idag upprepar Struve sin slogan från 1893, "Låt oss gå i lära för kapitalismen!". Men det finns en liten skillnad. För 40 år sedan utgjorde denna slogan – bra eller dålig – ett visst framsteg; i dag är den ett steg bakåt. Gick inte det tsaristiska Ryssland i kapitalismens skola? Det främsta resultatet av detta var att oktoberrevolutionen bröt ut. I motsats till det ryska ordspråket var det "roten" till denna lärotid som var söt för läraren och frukten som var bitter. Så hur kan man i framtiden vaccinera sig mot denna "frukt" om kapitalismen återupprättas? Utomlands har den ryska borgarklassen inte upptäckt något nytt på detta område, om det inte är de civiliserade nationernas högst problematiska (och mycket instabila) "välstånd". Men poängen är att de nya ländernas kapitalistiska lärotid inte alls är en upprepning av de gamla ländernas historia, även om de bär bördan av deras synder. Oktoberrevolutionen var *världsbourgeoisens* brytning vid dess svagaste länk. Drömmen om att Ryssland skulle återvända till världskapitalismen efter oktoberrevolutionen är den mest fantastiska och den mest korkade av utopier. För skulle det inte vara mycket "enklare" att försäkra sig om en fredlig kapitalistisk utveckling i Kina och Indien? Makten över det sistnämnda ligger för övrigt helt i händerna på Andra internationalen. Försök med det, mina herrar! Vi säger redan på förhand till er att det inte kommer att lyckas – eftersom Kina och Indien, just på grund av sin korta kapitalistiska lärotid, nu går mot *sin* oktoberrevolution. Det är världsutvecklingens dialektik. Och det finns inget sätt att ta sig ur den.

Mensjevismen hoppas på en snabb lösning av "det dubbla problemet att anpassa ett lands ekonomiska system till den verkliga nivån på dess ekonomiska utveckling och att skapa de politiska och juridiska förutsättningarna för denna anpassning". En sådan fingerfärdig formel kalkylerar med att det borgerliga systemet återupprättas. "De politiska och juridiska förutsättningarna" betyder borgerlig demokrati. "Ni har fabriker och verkstäder", säger mensjevismen till borgarklassen, "och *i utbyte* vill vi ha möjlighet att bli deputerade, borgmästare, ministrar och Zörgiebel,⁵ precis som i Tyskland och Storbritannien." Det är verkligen "det dubbla problemet". När mensjevismen hade makten 1917 försvarade den borgarklassen mot oktoberrevolutionen. Men vi såg att borgarklassen misstrodde detta försvar, och sökte sig till en Kornilov. För närvarande erbjuder sig mensjevismen att öppna vägen för borgarklassen med hjälp av en "demokratisk" likvidering av oktober. Men kapitalismens återupprättare är mycket väl medvetna om det illusoriska i en "evolutionär" återgång till kapitalismen. Om den borgerliga kontrarevolutionen kunde så skulle den bara kunna nå sitt mål med hjälp av ett långt inbördeskrig och en återgång till fattigdom i detta land som sovjetmakten just har rest ur ruinerna.

En andra upplaga av den ryska kapitalismen skulle långt ifrån vara en enkel fortsättning och utveckling av den förrevolutionära kapitalismen – eller mer exakt av förkrigskapitalismen. Inte bara därför att en lång period av krig och revolution skiljer dem åt, utan också på grund av att världskapitalismen – den ryska kapitalismens herrar – under denna period har drabbats

⁵ *Karl Zörgiebel* (1878-1961) var socialdemokrat och kommissarie vid Berlins polis som genomförde ett brutalt överfall mot kommunistiska demonstranter den 1 maj 1929.

av djupa kollapser och stora bakslag.

Finanskapitalet har blivit oändligt mycket mäktigare, medan världen känner sig alltmer begränsad. *En ny rysk kapitalism skulle inte vara något annat än en exploaterande kolonialkapitalism av asiatisk typ.* Den ryska handels-, industri- och finansbourgeoisien har – i den mån den har lyckats rädda sina likvida medel – helt och hållet dragits in i det utländska kapitalets system. För de ”äkta”, ”seriösa” återupprättarna skulle ett återupprättande av ett borgerligt Ryssland bara innebära en möjlighet till kolonial utsugning av Ryssland utifrån. På samma sätt agerar det utländska kapitalet i Kina med hjälp av *kompradorer*, ett slags kinesiska mellanhänder som låter sig korrumpas av världsimperialismens plundring av sitt eget folk.

Ett kapitalistiskt återupprättande i Ryssland skulle vara en kemiskt ren blandning mellan rysk kompradorism och ”politiska och juridiska förutsättningar” av typen Denikin-Chiang Kai-shek. Det hela givetvis utrustat med ”Gud” och ”ett slaviskt band”, dvs. med allt som mördare behöver för ”själen”.

Men hur länge skulle en sådan prakt vara? Återupprättandet skulle inte bara stå inför arbetarfrågan utan också, och i synnerhet, bondefrågan. Under Stolypin⁶ ledde det tämligen framgångsrika bildandet av ett skikt av bönder till så smärtsamma processer av proletarisering och utarmning, och till en sådan förvärring av alla sociala klyftor på landsbygden, att det gav bondekriget 1917 en oemotståndlig impuls. Borgarklassen och socialdemokratien har ingen annan väg än Stolypins, och det kan de inte heller ha på den existerande kapitalismens grundvalar. Den enda skillnaden är att antalet bondgårdar, som tidigare uppgick till mellan tolv och femton miljoner, idag skulle uppgå till tjugofem miljoner. Och att bygga upp ett kapitalistiskt skikt på dessa gårdar skulle innebära en sådan proletarisering och utarmning att de processer som ledde fram till 1917 skulle blekna i jämförelse. Även om kontrarevolutionen skulle avstå från att återupprätta adeln – men hur skulle den kunna göra det? – skulle jordbruksfrågan ändå resa sig framför den som spöket av en andra flodvåg. Till och med i Kina, där det knappt finns någon adelskast, har jordbruksfrågan en nästan lika stor sprängkraft som den vi ser i Indien. Vi upprepar: även en mer avancerad sorts kapitalistisk utveckling i Ryssland, skulle vara en utveckling av kinesisk typ. Det är den enda möjliga lösningen på mensjevismens ”dubbla problem”.

Slutsatsen är uppenbar: även bortsett från det socialistiska perspektiv som den öppnar, är Rysslands sovjetregim under nuvarande världsförhållanden den enda tänkbara regimen för nationellt oberoende. Förvisso utan en Serafim Sarovskij och bokstaven ”yat”.⁷

Gamla motsägelser under nya förhållanden

För att få en god förståelse för de grundläggande svårigheterna i Sovjetunionen i dag får man – trots att brytningen i oktober var katastrofalt djup – inte glömma bort att den nuvarande ekonomiska utvecklingen är en fortsättning, om än i kraftigt förändrad form, av grundläggande processer före revolutionen och före kriget. Om å ena sidan liberalismens och socialdemokratins förhoppningar helt och hållet bygger på deras band till det förflutna (kapitalismen, februarirevolutionen, demokratin), så vilar å andra sidan deras kritik av den nuvarande

⁶ *Peter Stolypin* (1862-1911) blev tsarens premiärminister 1906 och genomförde en kupp som innebar slutet för 1905 års revolution. Hans ”jordbruksreform” från 1906 syftade till att riva ner bykommunerna och stärka de rika bönderna.

⁷ *Serafim Sarovskij* (1759-1833) helgonförklarades av kyrkan och tsaren 1903. Bokstaven ”yat”, en föråldrad bokstav i det ryska alfabetet, avskaffades av bolsjevikerna.

ekonomiska regimen på att de helt bortser från hur nutiden följde på gårdagen. Saker och ting framställs som om motsättningen mellan stad och land uppstod ur oktoberrevolutionen, medan den i själva verket skapade möjligheten att segra genom att kombinera det proletära upproret med en jordbruksrevolution.

Krisen på den sovjetiska landsbygden är i grund och botten en kris för en underutvecklad landsbygds- och småföretagarekonomi. Tidigare hade de besuttna klasserna gjort allt som stod i deras makt för att uppmuntra, främja och konsolidera stora jordbruksföretag: i de så kallade ”befriande” reformerna 1861, under kampen mot 1905 års revolution med hjälp av Stolypins kontrarevolutionära lagar, och slutligen i politiken under dubbelmaktperioden 1917.⁸ Men allt detta var till ingen nytta.

Den utveckling som den ryska kapitalismen tvingades till under trycket från världens finanskapital förstärkte kraftigt tendensen att öka storleken på jordinnehav inom det underutvecklade ryska bondesamhället, som plötsligt planterades om till marknadens nya villkor. Det var kapitalismen själv som till det yttersta stärkte böndernas förkapitalistiska ”drömmar” om ”en ny uppdelning av jorden”. De mål som försöken att mot denna bondetendens ställa en politik som gick ut på att införa ett kapitalistiskt jordbrukssystem var mycket realistiska. Men försöken misslyckades ”bara” därför att den kapitalistiska utvecklingstakten i sin helhet inte sammanföll med den omfattning i vilken bondebefolkningen utvecklades till lantbrukare. Det tsaristiska Rysslands underkastelse under världsmarknaden och finanskapitalet, med alla de kommersiella, skattemässiga och militära konsekvenser som detta medförde för bondebefolkningen, gick framåt med sjumilastövlar; samtidigt gick bildandet av ett skikt av storgodsägare i ”snigelfart”. Det var mot denna skillnad i tempo som den borgerliga och jordägande kontrarevolutionen 1907-17 slog sönder sitt huvud.

Ett revolutionärt förstatligande av jorden var således det enda möjliga sättet att befria de ägarförhållanden som fanns i jordbruket från den utomordentliga härva som hade uppstått under hela den föregående historiska epoken. Nationaliseringen innebar att all eller nästan all mark övergick till bönderna. Med tanke på den utrustning och de odlingsmetoder som man ärvde, innebar denna överföring av mark till bönderna att jorden delades upp ännu mer, och följaktligen att vägen röjdes för en ny jordbrukskris.

Denna motsättning mellan stad och land hade ärvts från det förflutna och gick inte att lösa på ett dussintal år. Tvärtom. När arbetarstaten hade befriat sig från sina fiender, och på allvar tog itu med landets industriella utveckling, måste denna motsättning skärpas. Med tanke på den allmänna befolkningstillväxten och den unga generationens önskan om oberoende på landsbygden, fortsatte uppdelningen av gårdar i en allt snabbare takt. Industrins och kulturens utveckling, och de därav oundvikliga uppoffringarna på landsbygden, gick tillräckligt snabbt för att väcka nya intressen och nya behov hos bönderna, men alltför långsamt för att tillfredsställa hela bondeklassen. Det var så motsättningen mellan stad och land nådde en ny och exceptionell nivå. Och grunden för denna motsättning förblir som tidigare den underutvecklade småbondeklassens hopplösa isolering.

Vad är det då för skillnad mellan denna situation och den som rådde före revolutionen? Den är enorm.

Först och främst gör dagens frånvaro av stora egendomar att bondeklassen inte längre kan

⁸ *Dubbelmakten 1917* avser perioden mellan februari- och oktoberrevolutionerna, då makten var delad mellan den provisoriska regeringen å ena sidan och sovjeterna å den andra. Dubbelmakten upphörde när sovjeterna tog över hela makten.

söka en väg ut ur sin ekonomiska återvändsgränd, eller mer exakt sina tjugofem miljoner återvändsgränder, genom att öka sitt markinnehav med hjälp av expropriering av de besuttna klasserna. Detta stadium har helt och hållet passerats – till stor fördel för landets framtid. Men just detta faktum leder till att bondeklassen söker andra vägar. För det andra – och detta är en inte mindre viktig skillnad – leds landet av en regering som, oavsett sina brister, med alla medel försöker höja böndernas materiella och kulturella nivå. Arbetarklassen är fortfarande den härskande klassen i landet – oavsett de förändringar som har skett i det revolutionära samhällets struktur – och dess intressen leder i samma riktning.

Ur denna breda historiska, och när det kommer till kritan enda förnuftiga, synvinkel framstår liberalernas påstående att kollektiviseringen helt och hållet är frukten av naket våld som helt absurt. Efter denna största möjliga uppdelning av jorden, som är resultatet av ett gammalt bondesätt att använda revolutionens tillgång på mark, har sammanslagningen av jordlotter till större jordbruksföretag blivit en fråga om liv eller död för bondeklassen.

När bondebefolkningen under tidigare historiska epoker kämpade mot bristen på mark att bruka gjorde de ibland uppror, ibland flydde de i strida strömmar till icke uppodlade marker, och ibland kastade de sig med böjt huvud in i alla möjliga slags religiösa sekter, där de himmelska höjderna kompenserade för territoriella brister.

Marx sade en gång att bönderna utöver sina fördomar också hade sitt omdöme.* Dessa två egenskaper finns i olika kombinationer genom hela deras utveckling. Bortom en viss gräns stöter bondens energiska realism på fruktansvärda vidskepelse. Och ”fördomarna” frodas bättre ju mindre deras ”omdöme” förmår lösa den situation i bondeekonomin som det inte tycks finnas någon utväg ur.

I en ny form, och på ett högre historiskt stadium och i olika proportioner, har böndernas fördomar och omdöme också kommit till uttryck i den allmänna kollektiviseringen. Tolv år av revolution, inklusive krigskommunismen,⁹ NEP och dess olika faser, har fått bönderna att tro att de måste söka nya vägar för att komma ur sitt underutvecklade tillstånd. Men dessa nya vägar har ännu inte prövats, och fördelarna med dem har ännu inte kontrollerats. Regeringens politik från 1923 till 1928 hade fått de övre skikten på landsbygden att rikta in sig på att utveckla och förbättra *enskilda* gårdar. De lägre skikten var fortfarande förvirrade. Motsättningen mellan stad och land visade sig denna gång i frågan om spannmålsreserverna. Regeringen ändrade snabbt kurs och stängde den fria marknaden och öppnade portarna på vid gavel för kollektivisering. Bönderna strömmade in genom portarna. Deras nya förhoppningar var en kombination av fördomar och omdöme. Jämte en minoritets medvetenhet fylldes rörelsen också av majoritetens flockinstinkt. Regeringen togs på sängen och förde – tyvärr! – själv in mycket mer fördomar än omdöme i frågan. Fruktansvärda ”nationella” överdrifter upptäcktes. Med lysande efterklokhet försökte ledarskapet byta ut det mot små överdrifter på landsbygden. Det finns ett stort urval av inspelade skivor i detta ämne på centralkommitténs sekretariat, på provins-, distrikts- och regional nivå.

* Det finns en ordlek på ryska, och även på tyska, om ”fördomar” och ”omdöme”.

⁹ *Krigskommunism* var namnet på det produktions- och distributionssystem som rådde i Sovjetunionen när landet kämpade för sitt liv under inbördeskriget 1918-20. Bolsjevikerna hade inte planerat att nationalisera och centralisera ekonomin så mycket så snart efter att de kommit till makten; deras ursprungliga ekonomiska planer var mer blygsamma och gradvisa. Men allt underordnades den militära kampen för överlevnad. Ett resultat blev en växande konflikt mellan bönderna, vars produkter rekvirerades eller konfiskerades, och sovjetstaten; ett annat var en fortsatt nedgång i produktionen, både inom jordbruket och industrin.

Vilken är överdrifternas innersta karaktär?

I sitt mycket långa och i sanning fruktansvärt okunniga ”Svar till kamrater kollektivjordbrukare”¹⁰ använder Stalin dubbeltydigheter om ”vissa personer” som hade en felaktig inställning till mellanbönderna och om ”vissa andra” som inte har förstått lagstiftningen om kollektivjordbruk (låt vara att den publicerades efter alla överdrifter) – och om den sorg som detta ledde till för det lärda ledarskapet. Allt detta är mycket intressant och på sina ställen till och med rörande. Men Stalin säger inte hur 40% av bönderna (ty utan att göra någon ”reträtt” minskar nu Stalin de 60% som har kollektiviserats, vilket tillkännagavs i mars, med 20%) ska klara av att driva enormt stora jordbruksföretag utan den utrustning som är det enda som kan motivera storleken på dessa företag, för att inte tala om deras sociala form.

Oavsett hur stor böndernas ”individualism” är så tvingas de att slå till reträtt när de ställs inför oåterkalleliga ekonomiska fakta. Bevis för detta finns i hela bondekooperationernas historia, även i kapitalistiska länder. Själva uppdelningen av produktionen leder med nödvändighet till att handels- och kreditfunktionerna socialiseras. Efter revolutionen 1905 omfattade kooperationerna i det tsaristiska Ryssland miljontals bönder, men detta samarbete var begränsat till köp och försäljning, kredit och sparande, och omfattade inte produktionen. Orsaken till att denna uppdelning av produktionen upprätthålls bör inte sökas i bondens psykologi utan i karaktären på bondens utrustning och produktionsmetoder; ty där finns kärnan till hans individualism.

Den oväntat höga kollektiviseringstakten berodde på den omöjliga situation som uppstod på grund av bondgårdarnas splittring, och piskades på av byråkratins tredubbla knut. Och när den blottlade den uppenbara motsättning som fanns mellan produktionsmedlen och kollektiviseringens dynamik, så uppfanns, för att rädda ansiktet, en teori enligt vilken de stora jordbruksföretagen med primitiv utrustning skulle betraktas som socialistiska manufakturver. Det låter vetenskapligt – men även akademikerna vet att en sak inte ändrar karaktär genom att man byter namn på den.

Jordbruksmanufakturen kunde bara motiveras om produktionen gynnades av manufakturernas metoder för att bruka jorden, och inte i lantbrukens ”kollektiviserade” form. Vi har fortfarande inte fått höra varför denna fördel än i dag inte har visat sig.

Självklart kan man alltid genom skickliga statistiska kombinationer bevisa att även kollektivisering av den enklaste bondeutrustning kan ha fördelar. Denna tanke upprepas för närvarande monotont i tal, artiklar i pressen och cirkulär, men man är noga med att inte illustrera det med levande erfarenheter. En stor bondefamilj är den mest ”naturliga” formen för alla kollektiv. Men det var just denna som föll sönder på det allra grymmaste sättet efter oktober. Kan man på allvar föreställa sig att det på samma produktionsbas kommer att gå att bygga upp ett fullgott kollektiv, bestående av familjer som inte känner varandra?

Samarbete i storskalig produktion som ändå baseras på bondeutrustning har redan testats av historien; till exempel när länsherrarna gav mark till bönderna som de kunde bruka i utbyte mot varor in natura. Vad upptäcker vi? I allmänhet sköttes dessa egendomar ännu sämre än böndernas mark. Efter revolutionen 1905 avvecklades dessa egendomar i stora mängder och Bondebanken sålde dem som jordlotter till bönderna. Så ett ”produktionssamarbete” som grundades på en kombination av länsherrars mark och bondeutrustning visade sig absolut inte vara livskraftigt ur ekonomisk synvinkel. Å andra sidan klarade sig storgodsen, som baserades

¹⁰ Stalins ”Svar till kamrater kollektivjordbrukare” finns i *Leninismens problem*. Ingår i samlingen [Om kollektiviseringen av jordbruket](#) på marxistarkivet.

på maskinell bearbetning, regelbunden rotation av grödor etc., utan skador från chockerna 1905 och de efterföljande åren. Förutom då att oktoberrevolutionen nationaliserade dem. Förvisso har vi i det första fallet bara att göra med länsherrarnas mark. Men risken är att en artificiell, dvs. alltför förenklad bildning av stora kollektivjordbruk, där den enskilde bondens arbete drunknar i arbetet hos tiotals och hundratals andra bönder som precis som han själv använder samma individuella utrustning, kan leda till att bruket av jorden, där personligt initiativ saknas, blir sämre än i enskilda bondeföretag.

Ett kollektivjordbruk som bara baseras på att man kombinerar böndernas utrustning är för ett socialistiskt jordbruksföretag vad länsherrarnas egendom som anförtros till bönderna i utbyte mot varor in natura är för det stora kapitalistiska företaget. Vilket är ett skoningslöst fördömande av idén om "socialistiska manufaktur".

Bucharin byter ut kollektivjordbrukens materiella bas mot en teoretisk fantasiflykt, och förklarar att "en socialistisk återuppbyggnad av jordbruket var den enda möjliga utvägen" eftersom jordbrukets tillväxttakt släpade efter industrins. Den allmänna kollektiviseringen betraktas alltså inte som ett materiellt förberett stadium under produktionsförhållandenas utveckling inom jordbruket, utan som den enda "utvägen" ur de nuvarande svårigheterna. På detta sätt framställs problemet ur en rent administrativt teleologisk synvinkel.

Bucharin har givetvis rätt när han säger att den process som pågår idag inte helt enkelt är en återgång till "krigskommunismen". I själva verket är det inte på något sätt en återgång till det förflutna. Den nuvarande vändningen är fylld av viktiga konsekvenser för framtiden. Men hela frågan ligger i att veta om proportionerna och relationerna är korrekta. Denna vändning innehåller löften om socialismens framtid, men också direkta och dödliga faror. Bucharin skisserar dem bara försiktigt: "Som ett resultat av kollektivjordbrukens och de statliga jordbrukens utveckling är den gigantiska efterfrågan på komplicerade maskiner, traktorer, skördetröskor, konstgödsel etc. större än utbudet. Och här vidgas 'saxen' fortfarande, och det snabbt." Dessa extraordinära rader är inbäddade i texten till en triumferande artikel, utan någon annan kommentar. Men att "saxen" mellan grunden och taket blir allt bredare kan inte betyda något annat än att hela strukturen kommer att kollapsa.

Bucharin lyfter fram betydelsen av planeringselementet under kollektiviseringen av jordbruket, och vikten av nära förbindelser mellan distriktets kollektivjordbruk, industrin och den lokala sovjetapparaten, och säger: "Här har vi i *embryonal* form det framtida övervinnandet av byråkratismen." Ja, i embryonal form. Men ve den som tar denna embryonala form för ett barns form, eller barnets form för tonåringens. När kollektivjordbruket inte har stöd i en tillräcklig teknisk bas, leder det oundvikligen till att det bildas en parasitär ekonomisk byråkrati, den värsta av alla. Under historien har bönderna ofta framstått som ett passivt stöd för alla slags statliga byråkratier, men de tolererar absolut inte byråkrati i den omedelbara ekonomiska sfären – och det får vi aldrig glömma bort.

Kollektiviseringen måste förändra bondens natur, säger Bucharin. Det är odiskutabelt. Men för det behövs traktorn, den roterande plojen, den kombinerade skördetröskan, inte "idén" om dem. Abstraktioner i produktionsprocessen har aldrig varit särskilt lyckade. Det är sant att antalet traktorer, som för närvarande är helt försumbart, enligt planen bör växa allt snabbare. Men dagens kollektivjordbruk kan inte byggas på framtidens traktorer. Dessutom behöver traktorerna bränsle. Att på rätt sätt fördela bränslet över enorma områden är ett jättelikt produktions-, organisations- och transportproblem. Men inte ens en traktor med bränsle är någonting i sig själv; den blir effektiv endast som en integrerad del av en hel kedja där länkarna är teknisk utveckling och överhuvudtaget stora prestationer. I vilket fall som helst är

allt detta möjligt att förverkliga. Allt detta kommer att förverkligas. Men det behövs fortfarande "en exakt beräkning av tidpunkten" – och utan den kommer såväl ekonomiska som militära operationer att misslyckas. Under gynnsamma inhemska och internationella förhållanden kan jordbrukets materiella och teknologiska förutsättningar förändras fullständigt under de kommande tio till femton åren, och säkerställa en produktionsbas för kollektiviseringen. Under samma tio till femton år som skiljer oss från ett sådant resultat kan det också hända att det kommer att finnas många möjligheter att störta sovjetmakten. Men tyvärr har vi ingen hjälp att hämta från Bucharin. Han förkastar verkligheten, denna gång med vänster fot, och rusar iväg i "en galen galopp" mot de metafysiska spekulationernas högsta sfär, och vi förväntar oss att åter få se honom ta ansvar för de krukor som Stalin har slagit sönder. Men det är inte Bucharin vi är intresserade av.

Medan kollektiviseringen pågick för fullt, upprepade åtminstone den mest klarsynta delen av den borgerliga världspressen – dvs. den som var mest kapabel till långsiktiga provokationer – i alla möjliga tonfall att det denna gång inte kunde bli någon reträtt. Antingen skulle experimentet fullföljas till slutet eller så skulle den sovjetiska diktaturen besegras. Och ur dess synvinkel kunde inte ens ett "fullföljande" av experimentet betyda något annat än nederlag. Ända från kollektiviseringskampanjens början basunerade å sin sida den officiella sovjetpressen oavbrutet ut att en ständig framryckning hade segrat, utan tillbakagång eller bakslag. Stalin uppmanade öppet de fattiga bönderna att "hänsynslöst utrota" kulaken – som klass. Endast Vänsteroppositionen var oense, och har sedan förra hösten offentligt varnat för att sammanblandningen av dåligt anpassade tempon gav beståndsdelar till en oundviklig kris inom den närmaste framtiden. Det tog inte lång tid innan händelserna visade att bara den kapitalistiska pressen vid ena polen och den kommunistiska vänsterpressen vid den andra visste vad som var vad. Inom kort visade offensiven på bondefronten upp sina motsättningar, och förvärrade dem genast enormt. Sedan kom anklagelserna om överdrifter, att avsked från kollektivjordbruken underlättades, att "avkulakiseringen" i praktiken hade stoppats, etc. Samtidigt var det absolut förbjudet att kalla denna reträtt för "en reträtt". Och ingen vet ännu vad morgondagen har i beredskap.

En dag kommer det att bli nödvändigt att göra upp balansräkningen. Om inte regeringspartiet gör det så kommer den grundläggande utvecklingsprocessen att göra det, på diktaturens rygg. Ju tidigare, ju mer omfattande och ju djävare denna revision av "planerna" blir – eller rättare sagt: ju snabbare en kollektivt utarbetad plan introduceras i den hotande "framgångens" kaos, desto mindre smärtsamt blir det att rätta till alla begångna fel. Och desto lättare blir det att mildra de största bristerna på proportioner mellan utvecklingen i stad och land och "tidsspannet", som för övrigt ligger närmare den mognande europeiska revolutionens "tidsspänn". Den nuvarande oordnade reträtten, som maskeras med byråkratiska fabler och storslagna ord, är den värsta tänkbara. Partiet är oroligt – men förblir tyst. Där ligger den största faran.

Endast partiet kan hitta en utväg.

Det var under ständig kamp mellan partier och strömningar som borgarklassen erövrade och kom att styra samhällets öden, och denna kamp tog ofta formen av inbördeskrig. Det är sant att proletariet är mycket mer homogent än borgarklassen, men denna enhetlighet är långt ifrån absolut. Arbetarbyråkratin utgör inte bara ett verktyg för proletariet att påverka andra klasser, den utgör också ett verktyg genom vilket andra klasser påverkar proletariet. Här förenas systemet av förhållanden i världen, som när det kommer till kritan har sista ordet. Allt detta räcker för att helt och hållet förklara varför det på basis av en proletär revolution kan uppstå och utvecklas djupgående skillnader av fraktionell karaktär inom det ledande partiet.

Ett rent förbud kan inte ändra på detta.

Den oundvikliga kampen om vilken väg som är den rätta måste – i den mån kampen inte bara förs på grundval av diktaturen utan i dess intresse – föras med metoder som minskar priset för att utarbeta en korrekt politisk linje till ett absolut minimum. Men den stalinistiska byråkratin har helt enkelt försökt befria sig från alla de politiska kostnader som följer av att det finns ett parti. Men tyvärr visar det sig att den största kostnaden härrör från den byråkratiska sicksackpolitiken. Dessa svängningar går inte att skilja från den apparatregim som har undkommit partiets kontroll och varje gång undviker ansvaret för sina egna misstag. Det vore ödesdigert att tänka sig att proletarietets diktatur har rätt till ett oändligt antal svängar. Tvärtom är denna historiska ”kredit” begränsad.

Partikongressen har inte sammankallats på två och ett halvt år. Under denna period har politiken varierat kraftigt vid många tillfällen och i de mest grundläggande frågorna. Och den nuvarande kongressen har sammankallats mot ”toppens” vilja, och betraktas inte alls av den styrande apparaten som ett sätt att komma ur de interna svårigheterna utan snarare som ett irriterande missöde och en verklig fara. Under inbördeskriget sammanträdde kongresserna varje år och ibland två gånger om året. Men hur förklarar vi nu, i fredstid, och efter den socialistiska industrins obestridliga framgångar och efter att – som apparaten påstår – ”böndernas övergång till socialismen är säkerställd”, att partiets inre liv har blivit så spänt att en kongress blir en börda, ett mysterium och en fara?

Svaret skulle kunna vara att huvudfienden inte är den inre borgarklassen utan den yttre, som sedan kriget har blivit ännu mäktigare. Och det skulle vara sant. Men om den socialistiska basen verkligen har befäst sig internt så förklarar den yttre faran ingalunda regimens byråkratisering. Ett socialistiskt samhälle skulle mycket väl kunna kämpa mot yttre fiender på grundval av den bredaste, fullaste och mest obegränsade demokrati. Nej, det faktum att den interna regimen systematiskt blir sämre kan bara ha interna orsaker. Yttre tryck kan endast förstås i samband med de inre förhållandena mellan klasserna.

Den som förklarar och rättfärdigar den inre regimens missmodiga karaktär med att man behöver kämpa mot en inre fiende medger därmed underförstått att styrkeförhållandena under de senaste åren har förändrats i en för proletariet och dess parti ofördelaktig riktning. Men hur kan kulakerna idag utgöra en större fara än vad borgarklassen, inklusive samma kulaker, utgjorde i det förflutna, vid tiden för inbördeskriget, när de gamla härskande klasserna ännu inte hade förlorat sitt förtroende – och räknade med bolsjevismens snabba fall – och när de fortfarande hade sina arméer? Att medge det skulle motsäga det uppenbara. Och hursomhelst går det inte att förlika med hela den officiella läran, som bara ser att den socialistiska sektorn hela tiden stärks och den kapitalistiska sektorn trängs ut.

Ännu mindre begripligt är varför *varje* meningsskiljaktighet med ledningen, dvs. med den militariserade stalinistiska fraktionen, varje försök till kritik, varje förslag som inte har förutsetts ”uppifrån”, leder till en omedelbar och organiserad pogrom, som genomförs i tystnad som en pantomim; och efter vilken det följer en ”teoretisk” likvidering som liknar en begravningsritual som sjungs av kyrkvaktmästare och körledare från de röda professorernas led.

Att gå med på att den nuvarande partiregimen är den enda möjliga, och att dess utveckling är naturlig och oåterkallelig, är att erkänna att partiet är dött, och därmed också revolutionen. Måste man förändra mycket för att besluta att partikongresser hädanefter endast kommer att sammankallas ”när behov uppstår”? Vilken skillnad skulle en sådan åtgärd göra i förhållande till den nuvarande regimen? Nästan ingen. Men en apparat som ser sig tvingad att hitta straffåtgärder mot sig själv inom sig själv kan inte undgå att domineras av en person. Byråkratin

behöver en överdomare, och till detta utser den en person som på bästa sätt motsvarar dess instinkt för överlevnad. Det är vad *stalinismen* är – en förberedelse för bonapartism inom partiet.

Den byråkratiska *centrismen* börjar sin bana som en strömning som manövrerar mellan två extrema partiströmningar, av vilka den ena återspeglar den småborgerliga linjen, och den andra den proletära; *bonapartismen* är en statsapparat som öppet har brutit med alla traditionella band, inklusive partiets, och som från och med då manövrerar ”fritt” mellan klasserna som en maktfullkomlig ”skiljedomare”. Stalinismen förbereder bonapartismen, och den är särskilt farlig eftersom den inte är medveten om att den gör det. Vi måste förstå detta. Det är mycket hög tid att göra det. Vilka är då de faktorer som, trots de ekonomiska framgångarna, har förvärrat den politiska situationen och ökat spänningen i diktaturens regim?

Dessa faktorer är av två slag: vissa har sina rötter i massorna, andra i diktaturens organ. Kälkborgare upprepar ofta att oktoberrevolutionen var ett resultat av massornas ”illusioner”. Det stämmer i den meningen att varken feodalismen eller kapitalismen skolade massorna i en anda av materialistisk tolkning av historien. Men det finns illusioner och illusioner. Det imperialistiska krig som ruinerade och förblödde mänskligheten skulle ha varit omöjligt utan de patriotiska illusioner vars främsta stöd var socialdemokratin. Massornas illusioner om oktoberrevolutionen bestod i att de överskattade förhoppningarna om en snabb förändring av sitt öde. Men har vi någonsin sett något praktfullt i historien utan dessa kreativa illusioner?

Men det är obestridligt att revolutionens verkliga förlopp minskar massornas illusioner och från totalsumman drar av det *extra* tillgodohavande som massorna öppnade för det härskande partiet 1917. Å andra sidan bör det noteras att de i utbyte mot detta fick erfarenheter och förståelse för den historiska processens verkliga krafter. Men man får aldrig glömma att det går mycket fortare att tappa illusioner än att öka den teoretiska förståelsen. Det är en av huvudorsakerna till tidigare kontrarevolutionära framgångar, i den mån dessa orsaker ska sökas i de psykologiska förändringar som äger rum inom de revolutionära klasserna.

En annan riskfaktor är förfallet av diktaturens apparat. Byråkratin har återupprättat många av den härskande klassens kännetecken, och i hög grad är det så arbetarmassorna betraktar den. Byråkratins kamp för sitt eget bevarande kväver massornas andliga liv genom att medvetet tvinga på dem nya illusioner som inte längre på något sätt är revolutionära, och därmed hindrar att förlorade illusioner ersätts av en realistisk förståelse av vad det är som händer. Ur marxistisk synvinkel är det uppenbart att den sovjetiska byråkratin inte kan omvandla sig själv till en ny härskande klass. Dess isolering och ökade sociala roll leder ofelbart till en kris för diktaturen, som inte kan lösas annat än genom att revolutionen pånyttföds på en djupare grundval eller genom att det borgerliga samhället återupprättas. Det är just det faktum att detta andra alternativ närmar sig, att alla känner det även om få förstår det klart, som gör den nuvarande regimen så extremt spänd.

Det är obestridligt att byråkratins tillväxt återspeglar de allmänna motsättningarna under uppbygget av socialismen i ett land. Även under ett sunt ledarskap skulle med andra ord byråkratismen fortfarande vara en fara, *inom en eller annan gräns*. Allt handlar om dessa gränser och om tajming. Att anta att världskapitalismen, särskilt den europeiska, kommer att existera i många år till är att anta att sovjetregimen oundvikligen kommer att falla, att apparatens förbonapartistiska förfall bereder vägen för omvälvningar av termidoriansk eller till och med direkt bonapartistisk typ. Om vi vill förstå vad som händer får vi aldrig förlora möjligheten till sådana perspektiv ur sikte. Hela frågan handlar om tidpunkten, som inte går att förutse eftersom den beror på sammandrabbningen mellan levande krafter. Om det inte hade

varit för revolutionens skamliga och katastrofala nederlag i Tyskland och Kina så skulle världssituationen i dag ha sett annorlunda ut. De objektiva förhållandena för oss alltså återigen tillbaka till frågan om ledarskapet. Och det handlar inte bara om en person eller en grupp (även om det är långt ifrån oviktigt). Problemet är det inbördes förhållandet mellan ledarskapet och partiet, och mellan partiet och klassen.

Det är just ur denna synvinkel som frågan om regimen i det sovjetiska kommunistpartiet och Komintern ställs. Vi har från några vacklande delar av oppositionen (Okudzjava och andra) fått höra om en ny teori enligt vilken en mer hälsosam regim skulle ”kläckas” av sig själv ur den nuvarande ”vänster”-stalinistiska politiken. Denna optimistiska fatalism är den värsta sortens karikatyr av marxismen. Det nuvarande ledarskapet är inte ett oskrivet blad. Det har sin egen historia, intimt förknippad med dess ”allmänna linje”, som det inte går att skilja den från. Den stalinistiska regimen historia är historien om de exempellösa misstag och den förödelse som den har orsakat inom det internationella proletariatet. Den nuvarande ledningens ”vänstersväng” är helt och hållet en funktion av gårdagens högerkurs. Ju skarpare denna sväng var, desto mer skoningslöst var det byråkratiska trycket för att inte ge partiet tid att orientera sig i motsägelserna mellan gårdagen och idag.

Partiapparatusens ödesdiga förstelning är inte bara ett resultat av objektiva motsättningar, utan är också resultatet av den konkreta historien om det *speciella* ledarskap via vilket dessa motsättningar nästlade sig in. Det är i detta ledarskap, med dess konstgjorda urval av individer i toppen och botten, som det förflutnas alla misstag kristalliseras och framtidens alla misstag grundläggs. Och framför allt är det detta ledarskap som innehåller grunden till sitt eget fortsatta bonapartistiska förfall. Det är längs denna väg som den mest hotfulla, den mest akuta och den mest omedelbara faran för oktoberrevolutionen döljer sig.

Vänstersvängarna betyder inte på något sätt att det centriska ledarskapet med hjälp av sina egna interna byråkratiska ansträngningar kan förvandla sig till ett marxistiskt ledarskap. Vänstersvängarna betyder något helt annat: att det både under de nuvarande objektiva förhållandena och i arbetarklassens undertryckta känslor uppstår ett djupt motstånd mot den termidorianska trenden; att det fortfarande inte är möjligt gå över till denna termidorianska linje utan verkligt kontrarevolutionära omvälvningar. Trots att ledningen kväver partiet kan den inte låta bli att uppmärksamma detta, eftersom det via dess kanaler – hur ofullständiga och dämpade de än är – kommer varningar och vädjanden från klasskrafterna. Diskussioner om problem, ideologisk kamp, möten och kongresser har ersatts av en informationsbyrå inom partiet, spioneri på telefonsamtal och censur av korrespondens. Men även med dessa lömska metoder känns klasstrycket av. Det betyder att källorna till vänstersvängen och orsakerna till att den är så plötslig står att finna utanför ledningen. Den sistnämnda ger bara förutsättningar för vänstersvängens avsaknad på eftertanke och allvar och för dess svanspolitik.

Att sluta fred med ledningen bara för att den, trots att den varken har erkänt eller förstått sina misstag och brott, under trycket av yttre händelser har svängt runt sin egen axel – och är på väg att samla på sig nya misstag i en ny riktning – visar att man bara är en eländig kalkborgare som inte ens kan höja sig till en funktionärs nivå, och absolut inte till en revolutionärs. Men det kanske verkligen inte finns ”något annat sätt”, som Radek, Zinovjev, Kamenev, Smilga¹¹ och andra pensionerade skojare gnäller? Deras gnäll kan bara tolkas som en över-

¹¹ Ivan T. Smilga (1892-1938), en gammal bolsjevik, var medlem av det revolutionära militärrådet under inbördeskriget och vice ordförande i den statliga planeringskommissionen 1927. Han var ledare för vänsteroppositionen, deporterades 1928 och kapitulerade 1929. Han försvann, utan rättegång eller erkännande, vid tiden för Moskvarättegångarna.

tygelse om att revolutionen ändå är förlorad, och eftersom man måste dö så är det bättre att dö med "folket": i sällskap är till och med döden fin. Vi kan aldrig ha något gemensamt med sådana ruttna känslor.

Ingenstans står det skrivet och ingen har visat att det nuvarande partiet, som just nu inte existerar som parti men ändå i tysthet kan vända ledarskapet 180 grader, att detta parti efter ett nödvändigt initiativ inte skulle kunna förnya sig internt genom en djupgående omorganisering av styrkorna på grundval av en kollektiv analys av den linje som det har följt. Mer än en gång i historien har mycket mindre flexibla och mer förstelnade organismer än kommunistpartiet visat sig kunna återuppstå och förnyas genom en djupgående intern kris. Det är på detta sätt – och endast på detta sätt – som frågan ställs för oss på nationell och internationell nivå. Oppositionens ståndpunkt har inget gemensamt med kamrat Okudzjovas och andras självbelåtna metafysik, ty den förutsätter en intensiv kamp mellan tendenser och följaktligen den allra intensivaste aktivitet från vänsteroppositionens sida. I kritiska lägen är det bara politiskt bankrutta personer som lämnar sina poster, lägger över ansvaret på händelsernas objektiva gång och söker en utväg hos optimistiska orakel. Perioder av tillbakagång och förfall kännetecknas på ett makalöst sätt av flockinstinkter och svansande efter andra. Bolsjevismen föddes under kamp mot detta. Vänsteroppositionen fortsätter sin historiska linje. Dess plikt är inte att låta sig bli urvattnad i centrism utan att intensifiera alla sina aktiviteter.

Lästips: [Trotskij om tvångskollektiviseringarna i Sovjet 1930-35](#) på marxistarkiv.se.